

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 3 2022 | ÅRGÅNG 26

Bokförlaget THALES

1 Introduktion¹

KONFERENCIERN PÅ FN:S klimattoppmöte i New York 2019, där stats- och regeringscheferna för de flesta av världens länder samlats för att höja ambitionerna i klimatarbetet, frågar den unge klimataktivisterna Greta Thunberg om hennes budskap till publiken. Thunberg tittar med en flackande blick runt i salen, ställer mikrofonen till rätta och säger »vi kommer hålla er under uppsikt». Enstaka inkännande men också förminskande skratt hörs från publiken, som om de tänker att det minsann är gulligt att hon är så grötmyndig. Thunberg fortsätter tala och frågar i en återkommande retorisk figur »hur vågar ni?»... gömma er bakom ekonomisk tillväxt, teknologiska önskedrömmar, och så vidare, med framtiden som insats. Den unga generationen har förstått detta svek, säger hon, och alla framtida generationers ögon är riktade mot er. »Om ni misslyckas kommer vi aldrig förlåta er».

Thunbergs (2019) tal och den klimataktivism hon gått i bräsch för är intressant av flera skäl. Den är slagkraftig och har på ett fåtal år mobiliserat miljontals unga människor världen över i en moraliskt och vetenskapligt underbyggd kampanj mot passiva politiker. Budskapet är att för att förhindra farliga klimatförändringar krävs brådskande politiska beslut. Det är ett nödläge. Thunberg klär, likt barnet i H.C. Andersens klassiker, av politikerna den ideologiska överbyggnad som de täckt den fossila ekonomin med. Vi kan nu fråga oss: är de som fattar framtidsorienterade beslut inte riktigt kloka? Står de där utan kläder och har mage att lura kommande generationer på deras framtid bara för att de kan göra det? Värderar beslutsfattare idag unga och framtida personer så lågt? Det rimmar illa med den övertygelse om alla människors lika värde som präglar Förenta nationerna i vars högkvarter världsledarna hade samlats till detta möte.

Men är idén om alla människors lika värde tillämpbar på frågor

om ansvar för kommande generationer? Är det meningsfullt att tolka »alla» i denna kända formulering som inkluderande även framtida, ännu icke levande människor? Jag ska här undersöka vilken relevans och betydelse tesen om alla människors lika värde har för beslut rörande framtida personer och generationer. Jag ska visa att det går att inkludera *framtida* personer i idén om alla människors lika värde. Ämnet är utforskat. Idén om alla människors lika värde har i princip aldrig heller kopplats till framtidsfrågor i den offentliga debatten.

Texten är upplagd på följande sätt. Jag börjar med att i korta drag analysera användandet av frasen »alla människors lika värde» i den allmänna debatten och i akademiska texter (framför allt kopplat till mänskliga rättigheter). I avsnitt 3 undersöker jag tre olika sätt på vilket man skulle kunna tillämpa övertygelsen om alla människors lika värde på framtidsorienterat beslutsfattande. Först i en diskussion av det moraliska rättfärdigandet för så kallad »ren tidsdiskontering». Därefter i relation till att framtida personer kan sägas ha rättigheter nu. Och slutligen i påståendet om att dagens generation kan sägas ha en skyldighet att lämna efter sig ett värdigt arv. I den avslutande reflektionen, i avsnitt 4, föreslår jag att idén om alla människors lika värde kan fungera som en påminnelse om det moraliska ansvar vi har gentemot framtida personer.

2 Vad menas med »alla människors lika värde»?

»ALLA MÄNNISKORS LIKA värde» kan tolkas bokstavligt – som en värdering av människoliv – eller i en överförd betydelse – som ett retoriskt slagord att använda för att med eftertryck kritisera vissa handlingar och situationer, alltså ett omdöme snarare än en värdering av människor. Jag vill påstå att den senare användningen är vanligare och mer intressant. Tal om alla människors lika värde i samhällsdebatten syftar ofta till att stå upp för de mest utsatta och skyddsbehövande individerna (jmf. »människovärdesprincipen» i den etiska plattformen för prioriteringar inom hälso- och sjukvården [SOU 1995:5]). Det kan handla om gamla och sjuka människor på äldreboende, barn, sexuella minoriteter, och flyktingar. Vi måste

också relatera till det snarliggande begreppet »värdighet» vilket vi finner i uttryck som att det är ovärdigt att tvinga äldre människor att sova i bajslykt (Norrbottens-Kurir, 26/5 2021); det är ovärdigt att sjukhus ska ställas inför valet mellan att erbjuda cancervård och intensivvårdsplatser (Dagens Arena, 23/5 2021); ovärdigt att barn med funktionsnedsättning fråntas stöd (Dagens Samhälle, 28/11 2019); ovärdigt att inte alla får en bra uppväxt (Värmlands Folkblad, 21/11 2014); att hedersförtryck är ovärdigt en demokrati (GP, 12/5, 2021); att det är ovärdigt EU att vissa länder inte ratificerat konventionen mot mäns våld mot kvinnor (Europaportalen 12/6, 2020); att det är ovärdigt att gravida kvinnor inte ges plats i förlossningsvården (Expressen 10/5, 2021); och att det råder ovärdiga förhållande på flyktingläger (SvD 22/3, 2018) för att ge några exempel från nyhets- och debattartiklar.

Dessa användningar är någorlunda representativa för hur uttrycket alla människors lika värde används och visar på dess diskursiva funktion. Och vad är då den? Varför används uttrycket och vilka handlingar eller situationer är det som kritiserar? Jag vill mena att det dels är en fråga om att påkalla respekt för allas grundläggande rättigheter, dels om icke-diskriminering och dels om att vissa handlingar anses förödmjukande och oförenliga med en sorts standard som vi anser alla människor har rätt till. Låt mig utveckla genom att relatera till ett helt centralt sammanhang för begreppet ifråga, nämligen diskussioner kring mänskliga rättigheter.

Första artikeln av FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna börjar »Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter». En liknande formulering återfinns i inledningen till FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter, där det talas om »erkännandet av det inneboende värdet hos alla dem som tillhör människosläktet». Vilket är syftet med dessa högravande ord och vad spelar de för roll i relation till de rättigheter som därefter listas i dessa deklARATIONER? Enligt Jack Donnelly (2003), en ledande expert inom mänskliga rättighetsstudier, så är mänsklig värdighet (»dignity») ett postulat: en utgångspunkt och grund för de mänskliga rättigheterna. Betydelsen av »värdighet»

och »inneboende människovärde» definieras inte i konventionerna (men se t.ex. Dillon 1995, kap. 1, för en diskussion om värdighet i relation till respekt och självrespekt), kanske för att det hade varit för kontroversiellt. Men vi kan, enligt Donnelly, förstå dess mening genom att studera rättigheter som specificeras eftersom dessa rättigheter fungerar som skydd för den mänsklig värdighet som alla människor antas dela (se också Hedenius 1982). Talet om alla människors lika värde betyder alltså inget annat än att *alla* människor har vissa rättigheter, med tillägget (som görs i Artikel 2 av UDHR) att ingen »åtskillnad av något slag, såsom på grund av ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning» får göras.

Den som är praktiskt lagd kanske nöjer sig med detta, medan den filosofiskt sinnade frågar sig också *varför* har alla människor rättigheter. Jag kommer här sälla mig i det förra lägret, men vill ändå notera två saker relevanta till varför-frågan. För det första, det är inte så att påståendet om alla människors lika värde utesluter möjligheten till att värdera människor olika i allmänhet. Det är fullt förenligt med att visa särskild omsorg om sina barn, vänner och till och med landsmän. Skälet är att det inte är ett generellt värdeomdöme om människans värde utan begränsat till en viss uppsättningen av situationer och handlingar. Påståendet är alltså att med avseende på den grundläggande respekt som krävs av mänskliga rättigheter så är alla människor lika värda. Det är inte bättre eller sämre att frånta eller tillerkänna någon människas frihet eller att tortera den eller den människan.

För det andra bör syftet med dessa formuleringarna i mänskliga rättighetsdeklarationer förstås som att främst slå fast att rättigheterna som specificeras inte är positiva, juridiska, utan istället medfödda moraliska anspråk som dessutom är omistliga (om än inte alltid ovillkorade). För de mest grundläggande rättigheterna, såsom rätten till liv, krävs enbart att en individ är född människa: i kraft av att vara människa har hen vissa rättfärdigade anspråk på hur hen blir behandlad av andra människor och institutioner. Andra rättigheter är villkorade och möjliga att tillfälligt upphäva, t.ex. om en

individ kränker andras rättigheter kan det vara rättfärdigat att frihetsberöva denna person, men inte att tortera hen.

Uttrycket alla människors lika värde har alltså en diskursiv funktion. Att tala om alla människors lika värde är att slå fast en sorts moralisk skamgräns under vilken handlingar är så förfärliga, hemska, respektlösa att de inte överhuvudtaget bör övervägas. Det finns vissa saker vi inte gör mot medmänniskor. Oftast uttrycks detta genom att beskriva handlingar, situationer och beslut som ovärdiga, alltså så moraliskt förkastliga att de förtjänar det starkaste möjliga moraliska fördömande.

3 Alla människors lika värde i framtidsorienterat beslutsfattande
 VILKEN RELEVANS HAR då detta för framtidsorienterat beslutsfattande? Med detta menar jag beslut som tas idag men vars huvudsakliga konsekvenser återfinns i en mer avlägsen framtid, såsom beslut kring naturresursanvändning (t.ex. gruvnäring, skogsbruk eller kärnkraft); samhällsekonomiska beslut (såsom inflationsmål, offentliga investeringar i infrastruktur, nivåer på statsskuld); hur miljö- och klimatproblem hanteras; och vissa grundlagsfrågor.

Framtida personer och generationer har idag ingen ställning inom internationell människorätt och när FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna formulerades 1948 så fanns dessa framtidsfrågor inte på bordet. Men även om själva termerna i uttrycket »alla människors lika värde» inte har en självklar plats i diskussioner kring framtidsorienterat beslutsfattande så vill jag påstå att den underliggande diskursiva funktionen är relevant. Jag ska redogöra för detta genom att analysera tre sätt att ge framtida personer eller generationer moralisk ställning. Först handlar det om kritik mot diskontering, vilket är en praktik enligt vilken vad som händer i framtiden (och därmed indirekt framtida personer) systematiskt värderas lägre. För det andra påståendet att framtida personer har rättigheter som vi kan förneka dem genom att handla på ett diskriminerande sätt idag. Slutligen ska jag undersöka en tanke om att dagens generation har ett ansvar att lämna efter sig ett människovärdigt arv till kommande generationer.

3.1 Mot ren tidsdiskontering

DISKONTERING ÄR HELT centralt för framtidsorienterade politiska beslut, såsom offentliga investeringar i nya elnät eller höghastighetståg. Genom diskontering tilldelas framtida kostnader och fördelar ett lägre värde nu i sammanvägningar av framtida och nutida kostnader respektive fördelar i kostnads-nyttanalyser. Det finns flera skäl till varför diskontering anses vara nödvändigt för att nå ett korrekt resultat. Bland annat handlar det om att ta hänsyn till den osäkerhet som råder kring vilka fördelar och kostnader som kommer realiseras i en avlägsen framtid om en investering görs. Det handlar också om att ta hänsyn till alternativkostnaden för investeringar samt till att framtida generationer troligtvis kommer ha det bättre ställt (åtminstone i ett avseende) på grund av ekonomisk tillväxt. Det är också så att de flesta föredrar att konsumera saker nu framför att vänta till ett framtida datum, även om den senare konsumtionen är mycket större. Det senare kallas för »ren tidsdiskontering». Diskonteringsräntan bestäms alltså av olika faktorer. Vad räntan landar på är ofta helt avgörande för om projektet i fråga kommer att bli av (Greaves 2017).

Eftersom beslutsfattare genom diskontering implicit värderar framtida personers liv skulle de kunna missta sig enligt tanken på alla människors lika värde. Att utgå ifrån alla människors lika värde i framtidsorienterade beslut kunde förstås som att agera opartiskt med avseende på när berörda parter existerar. Det betyder inte att det nödvändigtvis är fel att värdera framtida kostnader och fördelar lägre för det kan ju som sagt finnas moraliskt relevanta skäl att tillmäta en större vikt till nuet, till exempel på grund av att framtiden är osäker. Men ren tidsdiskontering värderar framtida människoliv lägre enbart på grund av att de kommer att levas istället för att nu levs. Tid är dock en moraliskt irrelevant faktor på samma sätt som geografisk plats, och klassiskt illegitima diskrimineringsgrunder som ras, kön och ålder. Att värdera framtida människors liv lägre enbart på grund av när de existerar är lika moraliskt förkastligt som att bry sig mindre om människor i andra länder än sina egna landsmän.

En sådan invändning mot ren tidsdiskontering är förvisso inte ny (se t. ex. Cowen och Parfit 1992), men detta sammanhang tillför en ny tolkning av varför det är moraliskt förkastligt, nämligen att det delvis beror på en felaktig värdering av framtida människor. Att tidsdiskontera är att bestämma värdet av framtida människors liv genom vad vi idag (eller rättare sagt: personen som gör kostnads-nyttokalkylen) anser, inte utifrån deras perspektiv. Detta är att misslyckas med att uppskatta ett värde som förmodat inte härrör från våra attityder utan som alla människor har oavsett vad andra tycker och tänker om dem. Om påståendet om alla människors värde är betydelsefullt så borde rimligtvis det inneboende människovärdet återfinnas hos samtliga medlemmar av arten *Homo sapiens*, inte bara hos nu levande medlemmar i detta släkte (men se Brandstedt 2018 för vissa reservationer kring detta). Det ställer många ekonomernas försvar av tidsdiskontering i nytt ljus. Ett vanligt argument för ren tidsdiskontering är demokratiskt: eftersom folk i allmänhet bryr sig mer om det som sker i närtid än i en avlägsnare framtid så är det korrekt att också politiker utgår ifrån dessa preferenser i offentligt beslutsfattande (Arrow 1999). Argumentet, kan vi nu se, bygger på åtminstone en felaktig idé, nämligen om vem dagens regeringar representerar: det är inte bara väljare nu, utan även deras barn och barnbarn, kanske till och med alla som berörs av beslut som bör representeras i beslutsfattande. Övertygelsen om alla människors lika värde är oförenlig med ren tidsdiskontering.

3.2 Framtida personers rättigheter

VI TYCKS ENKELT kunna relatera till idén om ett ansvar för kommande generationer och att dagens generation inte bör lämna efter sig en värld med ett klimatsystem ur balans. Frågan är hur detta moraliska ansvar ska förstås mer specifikt. Är det till exempel så att vi kan skada framtida personer genom vad vi gör idag och att vi har en skyldighet att inte göra det? Har framtida personer på samma sätt som nutida personer vissa rättigheter, vilka sätter upp begränsningar för beslutsfattande idag? Jag ska här undersöka dessa frågor som en annan möjlig applikation av idén om alla människors lika värde.

Vissa miljöproblem – såsom nedskräpning av hav eller förgiftning av grundvattenresurser eller förvaring av kärnavfall – för tankarna till att ansvaret består i att inte skada framtida personer. På grundval av alla människors lika värde skulle ett argument kunna formuleras för varför det inte spelar någon roll att de som lider skada är framtida snarare än nutida personer. Det är inte ett dugg bättre att de som ska leva med konsekvenserna av dessa problem ännu inte finns med oss. Problemet är att någon skadas, inte när skadan sker. Det har dock visat sig svårt att redogöra för en skyldighet att inte skada framtida personer. Problemet vi ställs inför är det så kallade icke-identitetsproblemet som har sin grund i att beslut vissa gånger påverkar vilka människor som kommer att existera i framtiden (Parfit 1984: kap. 16). Om ett land till exempel investerar i ny kärnkraft skapas nya arbetstillfällen och folk träffar människor de annars inte hade träffat och därmed skaffar barn med andra och vid andra tidpunkter. Världen med kärnkraftverket kommer därför befolkas av delvis andra människor än om detta beslut inte hade fattats. Vi jämför då två distinkta, icke-identiska, världar, vilket blir allt tydligare ju längre tid som går.

Problemet är då följande: även om det är så att kärnkraftverksvärlden till slut leder till en stor olycka – en härdsmälta och skadligt höga doser av radioaktiv strålning – så är det konstigt nog svårt att slå fast att de människor som drabbas av detta skadas, för hade det inte varit för kärnkraftverket så hade de ju inte funnits alls. Givet att deras liv ändå är värda att leva (vilket ju förvisso inte behöver vara sant för alla efter en sådan olycka), så är beslutet att inte bygga kärnkraft inte bättre för dem. Tvärtom sämre för då hade de alltså aldrig fötts. Att skada någon brukar definieras som att orsaka att personen får det sämre än vad de annars skulle haft det eller att de förlorar något av värde.

Jag ska inte dyka ner i den omfattande litteratur som uppstått kring detta problem eftersom den är av begränsad relevans för argumentet här, men bara notera en möjlig lösning som återfinns i litteraturen och som pekar mot idén om alla människors lika värdes relevans i framtidsorienterat beslutsfattande. Påståendet att framtida

da personer har rättigheter står inte och faller med det traditionella skadebegreppet och icke-identitetsproblemet. Det moraliska problemet i beslutet att bygga kärnkraft kan förklaras av att det medför en risk för att en ogästvänlig värld där det är svårt eller omöjligt för framtida personer att leva ett drägligt liv lämnas efter. Detta skadebegrepp vilar inte på jämförelsen mellan hur en viss individ får det i två olika scenarier utan på en sorts moralisk tröskel som alla liv måste passera för att anses drägliga eller människovärdiga (se t.ex. Meyer och Roser 2009). I diskussionen kring icke-identitetsproblemet har ett sådant argument använts med hänvisning till liv som inte är värda att leva alls, men idén om en absolut tröskel kan också sättas på en något högre (men fortfarande låg) nivå av välbefinnande. Människor kan lida skada då deras liv inte lever upp till den grundläggande kvalitet som gör att den som lever livet och reflekterar över situationen hen befinner sig i bedömer den varande dräglig.

Idén om alla människors lika värde är en moralisk tröskel. Det är ett påstående om att det finns vissa saker alla människor är berättigade till oavsett vem de är, när de existerar, och om det hade kunnat haft det bättre eller sämre. Enbart i kraft av att vara människa har var och en rätt att kräva att det som behövs för ett drägligt liv. Det som behövs tas anspråk för ett drägligt människoliv gäller för var och en (även om de konkreta anspråken varierar med sociala, ekologiska och tekniska förutsättningar) oavsett vem det är och om de lever nu eller senare. För att parafrasera Torbjörn Fälldin (riksdagsdebatt 28 april 1976), övertygelsen om alla människors lika värde är ingenting man dagtingar. Om investeringen i ett nytt kärnkraftverk, för att återvända till detta exempel, riskerar att underminera förutsättningarna för ett tillfredsställande liv för vissa framtida personer så kan det vara ett gott skäl att istället välja en alternativ energikälla.

Ett kvarvarande problem är dock att framtida personer fortsatt inte existerar så hur skulle de kunna göra anspråk på något alls? Talet om framtida personer som individer är en abstraktion. I själva verket finns bara de som lever nu. Om framtida personer har rättigheter som kan kränkas så är det genom ett utdraget förlopp där vad

som görs nu får konsekvenser långt senare. Kanske spelar det ingen roll. Kanske behöver inte rättigheten och den tillhörande skyldigheten samexistera. Kanske är det så att framtida personer – eller till och med generationer – har sina rättigheter först när, eller om, de blir en realitet, men att vi ändå är skyldiga att respektera dessa rättigheter nu (Gosseries 2008). Att uttrycka det på detta sätt har sina fördelar, det låter oss till exempel avfärda att framtida personer skulle ha rätt att existera (vilket är icke önskvärt eftersom det bland annat implicerar att vi är skyldiga att skapa så många människor som möjligt). Framtida personers rättigheter är dock alla villkorade och villkoret är deras existens: om och när de föds till världen så kan de kräva vissa saker av sina medmänniskor.

Ibland kräver i så fall respekt för alla människors lika värde och mänskliga rättigheter viss framförhållning. Även om objektet för rättigheten i fråga inte står inför ett överhängande hot eller ens tycks aktuellt att skydda nu så kan vad som görs nu påverka möjligheterna till att sen tillgodose denna rättighet. Även om framtida personer nu, som en abstrakt möjlighet, inte är i behov av vare sig tankefrihet, religionsfrihet eller yttrandefrihet så kommer det en dag då dessa friheter är nödvändiga för människors möjligheter till att leva och frodas i fredlig samexistens, precis som de är nu. Då kan det vara för sent. Vissa föds i ett samhälle där de svårligen kan tillgodose grundläggande behov och där krav på att fritt få utöva sin religion eller yttrandefrihet riskerar att leda till att de hängs eller arkebuseras. Att vi kan in-teckna framtiden är förstas också i allra högsta grad problemet med klimatförändringarna och framtida personers rättigheter. Om ingenting görs nu riskerar vi att människor snart föds till förutsättningar där de inte kan tillgodose grundläggande behov och tvingas på flykt från väder och vind. Då kan det vara för sent.

Idén om att temporalt avlägsna framtida personer har rättigheter som redan griper in i våra liv nu och ställer krav på vårt politiska beslutsfattande är alltså både begriplig och möjlig att rättfärdiga. Detta är den andra applikationen av idén om alla människors lika värde.

3.3 Ett människovärdigt arv

MILJÖRÄTTSPIONJÄREN HANS PALMSTIERNNA skrev i en debattartikel 1967 att »endast så kan vi se till att dagens och kommande generationer överlever på ett människovärdigt sätt» (Larsson Heidenblad 2021). Han såg arvet till kommande generationer i form av nedsmutsning, förgiftning och utarmning av naturresurser som *ovärdigt*. Denna övertygelse ger uttryck för ytterligare en tolkning av alla människors lika värde i sammanhang av framtidsorienterat beslutsfattande. Det handlar inte om att göra korrekta kostnadsnyttokalkyler eller om framtida personers rättigheter, utan om en skyldighet att inte lämna vilken skit som helst efter sig: att framtida generationer måste garanteras en viss levnadsstandard för att inte bara överleva utan kunna leva på ett människovärdigt sätt. Vad denna standard inbegriper går inte direkt att utläsa av det Palmstierna skriver och kanske hade han inget positivt ideal i åtanke eller så ville han inte pådyvla andra det. Poängen är hursomhelst att det ger uttryck för en stark moralisk kritik av hur samhället han levde i var organiserat.

Vi skiftar härmed fokus från vad framtida personer kan kräva av oss till vad vi är skyldiga att lämna efter oss. Perspektiven går i varandra, men är inte spegelvända. Skyldigheter utan korresponderande rättigheter är begreppsligt möjliga. Frågan är dock vad det innebär att handla på ett ovärdigt sätt. Enligt människorättsvetaren Adam Etinson (2020) så är vissa fall av rättighetskränkningar särskilt allvarliga eftersom de kränker mänsklig värdighet (se också t.ex. Margalit 1998, kap. 7, för en politisk-filosofisk analys). Världighetskränkande rättighetskränkningar, argumenterar Etinson, är att de ofta sker med rasistiska eller på andra sätt diskriminerande attityder (alltså ett slags hatbrott). Men det kan också ha att göra med sättet på vilket kränkningen sker, såsom om någon blir utsatt för en sadistisk och förnedrande våldtäkt eller misshandel. Jämför till exempel att någon blir skjuten i ett handgemäng, med att en kallblodig mördare tvingar ner en person på knän och därefter avrättar den. En del av det moraliskt problematiska i dessa fall, enligt värdighetsteoretiker som Etinson, är att handlingarna de-

graderar eller förnedrar offren i fråga. Alltså att de reducerar dem från en ställning som vi håller för människovärdig till en ovärdig position.

Utifrån en sådan idé om värdighet kan vi fråga oss om detta verkligen kan vara relevant för framtidsorienterat beslutsfattande. Kan det vara så att vi genom beslut (eller kanske oftare icke-beslut) degraderar framtida personer till en lågt stående varelse eller till ett ting? En analogi är på sin plats (jmf. Gardiner 2009). Tänk er att ni är ute och vandrar och att det finns en stuga som fritt kan användas för övernattnings för trötta vandrare. Där finns ett fullt utrustat kök, men basvaror, ved till spisen, varmvatten; det är städlat och fint. Ni tar in ett par nätter och lever som om det inte fanns en morgondag, ni länsar förråden och stökar ner. Lämna ni stugan i detta skick så är det en handling som inte visar respekt för kommande vandrare. Kan något liknande vara fallet i visst framtidsorienterat beslutsfattande idag? Att så litet görs för att förhindra eller åtminstone mildra effekterna av klimatförändringarna är väl det bästa exemplet på detta. Andra möjliga exempel är slutförvaring av kärnbränsle, den pågående massutrotningen av arter och drastiskt minskande artmångfalden, samt korallblekningen och därmed utrotandet av de stora korallreven. Den värld som vi nu tycks lämna efter oss kanske kan anses vara människo-ovärdig. Det är den tredje applikationen av idé om alla människors lika värde.

4 Avslutning

JAG HAR ANALYSERAT tre applikationer av idén om alla människors lika värde på framtidsorienterat beslutsfattande. Det har visat på ett begreppsligt utrymme för en tillämpning av om inte den bokstavliga betydelsen av uttrycket så i alla fall för dess diskursiva funktion. Huruvida detta är praktiskt signifikant lämnar jag obesvarat och vill endast avslutningsvis föreslå en tolkning av vad detta kan spela för roll. Att påminna om alla människors lika värde i framtidsorienterat beslutsfattande kan fungera som en påminnelse om vårt moraliska ansvar för framtida personer. Ansvarsfullt framtidsorienterat beslutsfattande inbegriper mer än effektivt resurs-

användande över tid. Hänsyn måste tas till framtida personer som konkreta individer. Att de ännu inte existerar är ovidkommande.

→

Eric Brandstedt är lektor i mänskliga rättigheter vid Lunds universitet och docent i praktisk filosofi.

Not

1 En tidigare version av denna artikel skrevs inför en workshop om »alla människors lika värde» som Mats Lundström och Emil Andersson organiserade vid Uppsala universitet 2020. Jag tackar Mats och Emil för uppmuntran till att skriva om detta ämne samt de som kommenterade på mina presentationer på workshopen och på en uppföljande workshop med samma deltagare, och särskilt tack till Susanne Wigorts Yngvesson och Niklas Juth som noggrant läste och kommenterade på tidigare versioner av texten.

Referenser

- ADOLFSSON, ULLA, ANKI SANDBERG, AGNETA SÖDER, OCH ANNICA NILSSON (2019) »Elever med autism och adhd fråntas sin skolgång», *Dagens Samhälle*, 28 november. Tillgänglig online på: <https://www.dagenssamhalle.se/opinion/debatt/elever-med-autism-och-adhd-frantast-sin-skolgang/>.
- ARROW, KENNETH J. (1999) »Discounting, Morality, and Gaming», i: P. R. Portney och J. P. Weyant (red.) *Discounting and Intergenerational Equity*, Washington, DC: RFF Press ss. 13–22.
- BRANDSTEDT, ERIC (2018) »I kraft av att vara människa: Om begreppet mänskliga rättigheter», i L. Halldenius, M. Arvidsson och L. Sturfelt (red.) *Mänskliga rättigheter i samhället*, Malmö: Bokbox.
- COWEN, TYLER OCH DEREK PARFIT (1992) »Against the Social Discount Rate», i: P. Laslett och J. S. Fishkin (red.) *Justice Between Age Groups and Generations*, New Haven, CT: Yale University Press, ss. 144–161.
- DILLON, ROBIN (1995) »Introduction», i: R. Dillon (red.) *Dignity, Character, and Self-Respect*, New York: Routledge, ss. 1–49.
- DONNELLY, JACK (2003) *Universal Human Rights in Theory and Practice*, Cornell: Cornell University Press.
- ETINSON, ADAM (2020) »What's So Special About Human Dignity?», *Philosophy & Public Affairs*, 48 (4), ss. 353–381.
- FN (1948) FN:s Allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna.
- FÄLLDIN, TORBJÖRN (1976) Referat ur Ekot 28 april 1976. Tillgänglig online på: <https://sverigesradio.se/artikel/866271>.
- GARDINER, STEPHEN (2009) »A Contract on Future Generations?», i: Axel Gosseries och Lukas H. Meyer (red.) *Intergenerational Justice*, Oxford: Oxford University Press.

- GOSSERIES, AXEL (2008) »On Future Generations' Future Rights», *Journal of Political Philosophy*, 16 (4), ss. 446–474.
- GRAEVES, HILARY (2017) »Discounting for Public Policy: A Survey», *Economics and Philosophy*, 33, ss. 391–439.
- HEDENIUS, INGEMAR (1982) *Om människovärde: Essayer*, Stockholm: Bonniers.
- HEDH, ANNA (2014) »Ovärdigt att alla inte får en bra uppväxt», *Värmlands Folkblad*, 21 november. Tillgänglig online på: <https://www.vf.se/asikter/debatt/ovardigt-att-inte-alla-far-en-bra-uppvaxt/>.
- HERMANSSON, ANN-SOFIE (2021) »Att blunda för hedersvåld är ett svek mot utsatta barn», *Göteborgs-Posten*, 12 maj. Tillgänglig online på: <https://www.gp.se/ledare/att-blunda-f%C3%B6r-hedersv%C3%A5ldet-%C3%A4r-ett-svek-mot-utsatta-barn-1.46530494>.
- KARLSBRO, KARIN, JUNO BLOM, OCH CECILIA ELVING (2020) »Debatt: EU-lag kan stoppa mäns våld mot kvinnor», *Europaportalen*, 12 juni. Tillgänglig online på: <https://www.europaportalen.se/2020/06/debatt-eu-lag-kan-stoppa-mans-vald-mot-kvinnor>.
- LARSSON, MATTIAS (2021) »Hemtjänsten larmar: Äldre tvingas sova i bajslykt», *Norrbottens-Kurir*, 26 maj. Tillgänglig online på: <https://kuriren.nu/bli-prenumerant/artikel/jnx6vq4r/nk-2m2kr>.
- LARSSON HEIDENBLAD, DAVID (2021) *Den gröna vändningen: En ny kunskapshistoria om miljöfrågornas genombrott under efterkrigstiden*, Lund: Nordic Academic Press.
- LINDBLOM DALÉN, EMELIE (2021) »Hur ska vi våga bli gravida när vi inte kan garanteras en plats att föda?» *Expressen*, 10 maj. Tillgänglig online på: <https://www.expressen.se/mama/gravid-forlossning/hur-ska-vi-vaga-bli-gravida-nar-vi-inte-kan-garanteras-en-plats-att-foda/>.
- MARGALIT, AVISHAI (1998) *The Decent Society*, övers. Naomi Goldblum, Harvard: Harvard University Press.
- MEYER, LUKAS H. OCH DOMINIC ROSER (2009) »Enough for the Future», i: A. Gosseries and L. Meyer (red.) *Intergenerational Justice*, Oxford: Oxford University Press, ss. 219–248.
- PARFIT, DEREK (1984) *Reasons and Persons*, Oxford: Oxford University Press.
- SEHLIN, ANNA, JONAS LINDBERG OCH CATARINA WAHLGREN (2021) »Sjukhus ska inte behöva välja mellan cancervård eller IVA!» *Dagens Arena*, 23 maj. Tillgänglig online på: <https://www.dagensarena.se/opinion/sjukhus-ska-inte-behova-valja-mellan-cancervard-eller-iva/>.
- Socialdepartementet (1995) »Prioriteringsutredningens slutbetänkande: Vårdens svåra val», SOU 1995:5, Stockholm.
- SJÖBLOM, ANNA (2018) »Flyktingar betalar priset för avtalet med Turkiet», *Svenska Dagbladet*, 22 mars. Tillgänglig online på: <https://www.svd.se/a/J1RK6b/flyktingar-betalar-priset-for-avtalet-med-turkiet>.
- THUNBERG, GRETA (2019) Tal inför FN:s generalförsamling.